IZGRADNJA ADOLESCENTSKOG IDENTITETA U DANAŠNJE VRIJEME

Ninčević, Marjan

Source / Izvornik: **Odgojne znanosti, 2009, 11, 119 - 141**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:533517

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Odgojne znanosti
Vol. 11, br. 1, 2009, str. 119-141
Pregledni članak

IZGRADNJA ADOLESCENTSKOG IDENTITETA U DANAŠNJE VRIJEME

Marjan Ninčević

Nadbiskupsko sjemenište «Zmajević», Zadar

mnincevi@inet.hr

Sažetak *– Adolescenciju obilježavaju pozitivne i negativne karakteristike koje se često opisuju kao razdoblje „bure i oluje", a i jedne i druge okarakterizirane su promjenama. Mijenja se odnos prema sebi, prema obitelji, prema drugima, prema institucijama, prema religiji. Adolescent postaje svjestan sebe i svoga života o kojem počinje razmišljati, pitati se i tražiti se. Mladi ljudi stječu novi doživljaj sebe i svojih fizičkih, mentalnih i emocionalnih sposobnosti, uključujući doživljaj vlastite individualnosti i osobne vrijednosti. Adolescent se danas nalazi usred velikog mnoštva i različitosti informacija, ali sa siromašnom formacijom boji se svoje budućnosti i zbog toga je tjeskoban. Zbog toga se nalazi pred najvećim izazovom: izgradnjom identiteta. Dvojbeno je koliko mu pritom pomaže današnje pluralno društvo. Autor sugerira roditeljima i drugim odgojiteljima, kao jednu od mogućnosti, da pomognu adolescentima u zahtjevnoj zadaći izgradnje identiteta preko usvajanja vrijednosti i stvaranja životnog plana u evanđeoskoj perspektivi. Adolescentu koji je danas u „džungli svijeta" evanđeoska perspektiva nudi novi „zemljovid" na kojem može pronaći svoje mjesto i put ostvarenja svrhe svog života.*

Ključne riječi: adolescencija, identitet, identifikacija, životni plan.

1. Vrijeme adolescencije jest vrijeme izgradnje identiteta

Kad govorimo o adolescenciji mislimo na ono razdoblje kad osoba iz djetinjstva prelazi u odraslo doba, pri čemu se događaju mnoge promjene na svim razinama. One su tjelesne, psihičke, intelektualne, osjećajno-spolne, društvene, duhovne. To bismo razdoblje mogli nazvati „tranzicijskim" i kao takvo ono je bremenito poremećajima i napetostima (Cian, 1988, str. 33). Teško je posve vjerno prikazati adolescentski neukrotiv duh i mladenačko uzbuđenje koji se izmjenjuju u trenucima zlovolje, ljutnje, svadljivosti i pojačane osjetljivosti (Rudan, 2004). Termin 'adolescencija' potječe od latin-

skog glagola „adolescere“ (odrastati). Odatle termin ‘adolescent’[1], koji je particip prezenta toga glagola, a označava „onoga koji raste“ i koji je u kontrapoziciji s terminom „adultusom“ (lat. *adultus* – odrasli) koji je particip prošli glagola *adolesco* (odrasti, sazreti), a označava „onog koji je već odrastao“. Kad govorimo o adolescenciji svakako treba precizirati o kojim je dobnim granicama zapravo riječ, tim više što u tome autori nisu suglasni pa je teško odrediti točne granice (Lutte, 1987, str. 11-14).[2]

Svaki je adolescent jedinstvena osoba, osoba s jedinstvenom pričom koju, uz to što proživljava sve one događaje koji su zajednički svim ljudima, a posebno mladima, oblikuju i specifični događaji koji nerijetko mogu bitno utjecati na tijek njezine egzistencije (Lutte, 1984, str. 44). Među brojnim radovima o adolescenciji svakako treba spomenuti prvu studiju C. S. Halla koji je nakon niza istraživanja napisao djelo *Theories of personality: primary sources and research* u kojem je dao i definiciju adolescencije: poput „novoga rasta“ – *release adolescence*– jer se tijekom njega događa potpuno obnavljanje svih aspekata ličnosti (prema: Palmonari, 1993, str. 16). Smatra se kako je adolescencija termin koji se uglavnom koristi za označavanje razdoblja tijekom kojeg pojedinac koji raste prelazi iz djetinjstva u odraslo doba (Jersild, 1973, str. 21; Arto, 1990, str. 338; Rudan, 2004, str. 36) no, značenje[3] adolescencije i uzrast u kojem se ona javlja razlikuju se ovisno o kulturološkom i povijesnom kontekstu. Naime, nalazimo različite definicije koje nastoje jasno razgraničiti to razdoblje u kronološkom smislu. Jedni ga vide kao fazu mladenačkog razvoja od 11. do 20. godine. U pravilu je u adolescenata riječ o životnoj dobi od 14. do 20. godine, a u adolescentica od 12. do 18. godine (Atlantica, 1997, str. 86). Za Jersilda je to otprilike razdoblje od 12. do 20. godine (Jersild, 1970, str. 21). Laufer smatra kako adolescencija podrazumijeva razdoblje od puberteta[4] do približno 21. godine, a neki tu fazu također dijele na „kritično doba“ (od 14. do 18. godine) i na „doba procvata“ (mladost, od 19./22. do 25./28. godine) (Laufer, 1999, 15). *Psihologijski rječnik* pod pojmom adolescencija podrazumijeva životno razvojno razdoblje pojedinca između djetinjstva i odrasle dobi. Psiholozi ga smještaju između 14. i 17.-19. godine (Petz, 1992). Rudan

[1] Bezić (2002) upotrebljava izraz „pubescent“ koji dolazi od glagola „pulescere“, a znači rasti, dozrijevati, bujati. U Hrvatskoj se uvriježio američki izraz „teenagers“ – tinejdžer kojim se nazivaju adolescenti. Stariji lat. rječnici *adolescens* prevode kao mlađan, za djevojke bi bilo mlađanka, ali je činjenica da ni taj izraz u nas nije uveden u stručnu literaturu (Usp. M. Divković, Latinsko-hrvatski rječnik za škole, Zagreb 1900, str. 36.).

[2] Vidi još o tome u: Dolto, 1990.

[3] Adolescencija se određuje kao faza u kojoj se počinje javljati racionalno razmišljanje, Peluso, 1992; Erikson, 1995; Mnogi adolescenciju smatraju razdobljem tranzicije, fazom na razmeđi između svijeta djetinjstva i svijeta odraslih. Usp. Arto, 1990; Lorimier, 1969; Konačno, neki smatraju kako je danas adolescencija više kulturološka i socijalna nego biološka kategorija (Tonolo, 1999).

[4] Naziv pubertet često se koristi kako bi se označile tjelesne manifestacije seksualnog sazrijevanja.

navodi adolescenciju kao fazu koja obuhvaća razdoblje između 10. i 22. godine (Rudan, 2004, str. 36). Granica kada počinje i kada završava adolescencija prilično je neodređena i u sebi fluidna. U visokorazvijenim društvima uočava se preuranjeno dozrijevanje, a time i preuranjena kriza puberteta. U Firenci je 1993. godine održan Nacionalni kongres ginekologa o djetinjstvu i adolescenciji. U raspravama su došli do spoznaje kako „bombardiranja" seksualnim i erotskim stimulativnim sredstvima koja reklamiraju masovni mediji utječu tako da pubertet započinje puno ranije (od 10. do 11./12.) u djevojčica, u odnosu na normalni pubertet između 13. i 14. godine. To jednako vrijedi i za dječake koji u pubertet ulaze oko 9. godine života. Preuranjeni pubertet stimuliran je erotskim porukama reklamnih programa, internetom, spotovima, televizijom, novinama i filmovima (Gariglio, 1996, str. 54-55).

Iz tih različitih tvrdnji vidljivo je kako nije moguće razlučiti objektivne podatke po kojima bi se adolescenciju moglo vremenski jasno odrediti, no možemo uglavnom smatrati kako ona započinje s prvim znakovima puberteta i nastavlja se sve do kraja evolucijskog procesa, pri čemu treba svakako imati u vidu da se duljina tog fenomena mijenja od jedne kulturološke sredine do druge.

U vezi s psihološkim procesom eksperti adolescentsko doba dijele na faze te opisuju njihova obilježja. Rudan adolescenciju dijeli na podfaze: ranu, srednju i kasnu. Rana počinje pubertetom i obuhvaća dob između 10. i 14. godine. Srednja obuhvaća dob između 15. i 18. godine. Kasna adolescencija je podfaza čiji je kraj osobito teško procijeniti, a smješta se u razdoblje između 19. i 22. godine (Rudan, 2004, str. 37).

Laufer također govori o fazama adolescencije: *prva faza* obuhvaća dob od 11. do 16. godine, a *druga* od 16. do 21. godine (Laufer, 1999). Lidz opisuje tri podrazdoblja: ranu adolescenciju, koja obuhvaća pretpubertetsko doba u kojemu nagli rast pokreće razvojne promjene; srednja adolescencija ili razdoblje u kojem rast zanimanja za suprotni spol razbija skupine vršnjaka i intimna prijateljstva; kasna adolescencija, koja poslije postaje razdobljem razgraničenja (Lidz, 1971, str. 323).

Braconnier to razdoblje čak dijeli u više etapa:

- Predadolescencija: tijekom koje dolazi do tjelesnih promjena, povećanja instinktivne snage i osjećajnih previranja
- Rana adolescencija: razdoblje potrage za idealiziranim prijateljem/prijateljicom
- Adolescencija u pravom smislu te riječi: razdoblje prve ljubavi
- Završetak adolescencije: faza konsolidacije identiteta
- Postadolescencija: u izvjesnom smislu ulazak u svijet odraslih (Braconnier, 1990, str. 50-51).

Ovdje treba naglasiti da adolescencija, iako je povezana s drugim razvojnim stupnjevima, ima svoje specifične karakteristike: to je razdoblje obilježeno kontinuiranim rastom i velikim promjenama koje zahvaćaju sve dimenzije adolescenta. Osnovno obilježje je upravo stanje suočavanja s novostima.

U ovoj se fazi mijenja svijet vrijednosti i odnosa adolescenta prema njemu,[5] razvijaju se spoznajne sposobnosti, odnosno događa se prijelaz s konkretno-logičkog na formalno-logičko mišljenje (zaključivanje). Pred adolescentom se otvaraju filozofski, politički, estetski i duhovni svjetovi na načine koji su djeci nedostupni. Adolescenti razvijaju teorije o tome kakav bi svijet trebao biti, tj. razmatraju razne mogućnosti, te pokušavaju provjeriti valjanost svojih hipoteza putem pažljivog promatranja (Rudan, 2004).

Mijenja se način održavanja odnosa s obitelji, s religijom, institucijama, mijenjaju se poimanja odgovornosti. Javlja se sposobnost introspekcije. Adolescent počinje postavljati temeljna životna pitanja na različitiji način nego što je to činio do tada, tj. želi otkriti tko je on zapravo, što zapravo želi i što uglavnom očekuje od života. I ne samo to; on počinje razmišljati o smislu vlastita života. Osim toga, kao primarna zadaća u tom uzrastu javlja se pitanje izgradnje karaktera čije formiranje započinje još u djetinjstvu, a dovršava se i poprima značajke stabilnosti upravo u adolescenciji.

Jedan drugi aspekt koji pretežno obilježava adolescenciju je potraga za transcendencijom kroz intelektualni modalitet (Arto, 1999), no on više služi potrebi zadovoljavanja trenutačnog zahtjeva. To je traženje uglavnom obilježeno pitanjima: Zbog čega živim? Tko ili što me čini sretnim i omogućuje mi vlastito ostvarenje? Koji je moj životni uzor? Sve su to pitanja koja pripadaju odgoju, a na njih adolescent traži, po mogućnosti, jasne, zadovoljavajuće, koherentne odgovore, među svim onim što se tvrdi i onim što i sam vidi da je ostvareno. U tom smislu veliku važnost, ali ne samo to, ima postojanje referentnih uzora koji pokazuju kako je moguće koherentno živjeti prema ponuđenim vrijednostima. Kognitivne promjene pridonose povećanom osjećaju autonomije adolescenata. Adolescenti jasnije sagledavaju svoj unutarnji i vanjski svijet, stvarni svijet i uviđaju njihove složenosti. Pisac Parsons slikovito opisuje adolescentske promjene: „Sve pretpostavljene oznake muškosti, gubitak nevinosti, dobivanje vozačke dozvole, glasanje prvi put, bili su samo vanjska predgrađa moje mladosti. Prošao sam kroz sve to i izišao temeljno nepromijenjen, još dječak. Ali sada sam pomogao donijeti na svijet drugo ljudsko biće. Danas sam postao ono što je moj otac oduvijek bio. Danas sam postao muškarac“ (Parsons, 1999, str. 47).

[5] Ako se adolescent sve do puberteta zadovoljava vrijednostima koje mu prenose roditelji, sada kao adolescent osjeća potrebu pronalaženja samoga sebe, a to je nešto za što se vrijedi boriti sve dok se to ne utvrdi na potpuno neovisan i slobodan način.

Među karakteristikama adolescencije istaknut ćemo uporabu „zaštitnih mehanizama“ koji su svojstveni upravo tom životnom razdoblju: asketizam, intelektualizacija, odmak, što ponekad dovodi i do određene tendencije prema asocijalnom ponašanju. To možemo uočiti kod gotovo svakog adolescenta (Palmonari, 1993, str. 22-23). Mehanizmi obrane svakako su korisni, no ipak, ako se javljaju kao automatizmi kojima upravlja „negativna“ emocija, predstavljaju ozbiljna ograničenja. U nekim socijalnim situacijama otvoreno izražavanje emocija može dovesti do povećane ranjivosti, stoga potiskivanje emocija može biti i zaštitini faktor (Gross i Levenson, 1997; Lok i Bishop, 1999). Pojedinci koji mogu brzo i precizno procijeniti i izraziti svoje emocije mogu bolje odgovarati na zahtjeve svoje socijalne okoline (Kalebić-Maglica, 2007).

Sljedeća karakteristika adolescencije jest snažnije izražavanje emocija: srdžbe, radosti, iznenađenja, gnušanja, tuge, srama itd. Adolescencija je razdoblje u kojem se emocije lako, često i ponekad vrlo bučno izražavaju. Pojedinci mogu biti uspješniji ili manje uspješni u praćenju, procjenjivanju i izražavanju svojih emocionalnih stanja, što upućuje na postojanje individualnih razlika u izražavanju emocija. Izražavanje emocija se odnosi na izvanjsko pokazivanje emocija bez obzira na njihovu valenciju (pozitivnu ili negativnu) ili kanal kojim se izražavaju (facijalni, vokalni ili gestovni) (Kring i sur., 1994). Brojna istraživanja (npr. Lewis i Haviland-Jones, 2000; Lepore i Smyth, 2002; Pennebaker, 1993; Smyth, 1998; Stanton i sur., 2000; Zakowski i sur., 2001) pokazuju da su pojedinci koji spretno iskazuju svoje emocije empatičniji i manje depresivni, za razliku od onih koji u izražavanju emocija nisu toliko vješti.

Analogija između adolescenta i emocija s općenitog aspekta na najbolji način pokazuje po čemu je to razdoblje života osobito živo i u subjektu i u njegovoj okolini i izaziva tako strastvene reakcije. Nesumnjivo najkarakterističniji aspekt jest brzina kojom nastaju i nestaju emocije, kao i brzina kojom jedna emocija zamjenjuje drugu (Braconier, 1990, str. 46), a odgojni se problem sastoji u tome da odgojitelj bude kadar pričekati i protumačiti ono što tinejdžer izražava, te da ne reagira naglo i ishitreno.

Karakteristike adolescencije dijelimo na:

- Pozitivne karakteristike: širokogrudnost, spontanost, oduševljenje, spremnost, iskrenost, neposrednost, izravnost, revnost, želja za pravičnošću, istinoljubivost, sposobnost kreativnog pristupa okolnoj stvarnosti, sposobnost samopotvrđivanja (što je u funkciji rasta i sazrijevanja), sposobnost apstraktnog mišljenja, sposobnost odgovora na razvojne zadaće.
- Negativne karakteristike: slaba sposobnost naprezanja, nedostatak ozbiljnog i kontinuiranog zalaganja, nestabilnost, podložnost utjeca-

jima i znatna ovisnost o uvjetovanosti izvanjskoga svijeta, tendencija egocentričnosti (Braconier, 1990).

1. 1. Proces razvoja i rasta čovjeka

Ljudsko biće raste i razvija se u različitim fazama života sve dok ne dostigne punu zrelost. Među znanstvenicima koji su se bavili tom temom važno mjesto zauzima Erikson koji razlikuje osam stupnjeva čovjekova razvoja. Ti su stupnjevi međusobno tijesno povezani i omogućuju cjelovito sazrijevanje osobe. U okviru svake pojedine faze uvijek se postupno ukorjenjuje nekoliko osnovnih stajališta i to uslijed značajnih odnosa, što se vidi iz sljedeće sheme:

STADIJI RAZVOJA PO ERIKSONU (Erikson, 1975, str. 231-251)

Psihičko-osjećajni stadij	Značajni odnosi	Osnovne osobine
1. Oralno-osjetilni (0-1)	Majka	Povjerenje ili nepovjerenje
2. Analno-mišićni (1-3)	Majka, otac, braća, sestre	Samostalnost ili sumnja, stid
3.Genitalno-motorički (4-6)	Obitelj, prijatelji u igri	Samoinicijativnost ili osjećaj krivnje
4. Latentni (4-6)	Dječji vrtić, prijatelji, susjedi	Angažiranost ili osjećaj manje vrijednosti
5. Adolescencija (12-18)	Skupina, ekipa, prijatelji	Identitet ili izgubljenost
6. Mladenaštvo (19-40)	Drug u prijateljstvu i seksu, obitelj	Intimnost ili izoliranost
7. Odrasla dob (45-65)	Obitelj, struka	Kreativnost ili stagnacija
8. Zrelost (65 i više)	Društvo (ljudski rod)	Integritet ili očajavanje

Stjecanje osnovnih osobina ovisi o obliku odnosa djeteta-roditelja koji se uspostavlja još u djetinjstvu, kad se stvaraju temelji budućnosti osobe. Termin „povjerenje“ Erikson rabi u dvostrukom značenju kako bi bolje izrazio jednostavnost i uzajamnost (Erikson, 1995, str. 231). Jedan se odnosi na odnos prema drugima (imati povjerenje u njih), a drugi se odnosi na dijete (osjećati se vrijednim povjerenja) (Arto, 1990, str. 270). Dakle, mlado biće počinje osjećati kako se može pouzdati u druge i sebe vidi u dobrom svjetlu, kao biće koje je dostojno povjerenja, uvažavanja i ljubavi (Nanchen, 2008). Osnovno povjerenje/nepovjerenje jest prvi čimbenik koji će poslije uvjetovati odnos prema svijetu. Kad u djetetu prevlada nepovjerenje, nastaju pretpostavke da ćemo sutra imati unutarnje nesigurnog adolescenta, pesimističnog u pogledu

samoga sebe, života, društva, pa već u začetku obeshrabruje bilo kakvu inicijativu. To vrijedi i za nezrelo religijsko stajalište: Boga se doživljava više kao suca nego kao Oca. Život i povijest čovječanstva doživljavaju se kao plod slučajnosti ili slijepe i zle sudbine. Dakle, prva su iskustva temelj za daljnju socijalizaciju i religijski razvoj (Arto, 1990). Iz tih je tvrdnji jasno kako temeljno povjerenje znači siguran razvoj zdravog samopoštovanja: ono je izvor čovjekova razvoja koji potiče kreativnost, duhovitost, vjerodostojnost, ljubav prema samome sebi, prema drugima i prema Bogu. Shodno tome, iz percepcija (pozitivnih ili negativnih) razvijenih u djetinjstvu, stvara se vlastita slika koja se kod adolescenata formira na dva načina: polazeći od drugih (roditelji, odgojitelji itd.) koji su svojevrsno ogledalo i polazeći od samoga sebe.[6]

Sovernigo naglašava kako predodžbe samoga sebe mogu biti vrlo različite: vrlo negativna, uglavnom negativna slika u kojoj su pozitivno i negativno u ravnoteži, uglavnom pozitivna i konačno vrlo pozitivna predodžba (Sovernigo, 1982, str. 111).

Na osnovi glavnih crta uglavnom se mogu odrediti tri tipa predodžbe koje su ponekad jasno izražene, a ponekad su i međusobno pomiješane (Cian, 1986, str. 273) kod konkretnih osoba: negativna, hiper-valorizirana, realistična.

Negativna predodžba samoga sebe, izgrađena oko negativnog doživljavanja i oko mana, tipična je za one koji same sebe promatraju kroz „crne naočale“ u svakom pogledu ili one koji u nekim aspektima vide i svoje pozitivne strane, ali odmah dodaju jedan veliki „ali…“, kao da to nije pravo stanje stvari. Njegovo osnovno stajalište je: ja ne vrijedim – drugi vrijede. Geneza takve predodžbe obično potječe iz djetinjstva u kojem postoje razne mogućnosti: uspoređivanje s bratom ili sestrom, vrlo strog i zahtjevan odgoj, zahtjevi veći od mogućnosti, naglašavanje mana ili neuspjeha (Cian, 1986; Sovernigo, 1996). Time adolescent stvara vrlo negativnu percepciju samoga sebe s vrlo ozbiljnim posljedicama. Kod mladih takve predodžbe mogu biti razlogom dvaju potpuno suprotnih stanja: povlačenje (asocijalnost) ili agresivnost. Iz uvjerenja o maloj ili nikakvoj vrijednosti koje redovito prate sumnje rađa se strah od otkrivanja svoje različitosti, strah od neuspjeha, ukratko, strah od svega i svačega. Strah je poput otrova koji ubija ljubav, duh, oduševljenje, toplinu, rast, radoznalost, poduzetnost, kreativnost, senzibilitet, inteligenciju, altruizam (Gribaudi, 1991, str. 19), a to su tipične osobine adolescenta kojemu se „presijeku korijeni“.

Hipervalorizirana predodžba samoga sebe ili predodžba s „aureolom“ tipična je za one koji teže precjenjivanju svojih pozitivnih aspekata, a podcjen-

[6] Poštovanje samog sebe temelj je poštovanja drugih. Osobe niskog samopoštovanja nemaju povjerenja u sebe i svoje sposobnosti. Kad je u pitanju mlada osoba koja ima neki problem, obično je to popraćeno i padom samopoštovanja (Šušić, 2006).

jivanju drugih. Adolescent koji ima takvu predodžbu samog sebe teži pretjeranoj narcisoidnosti i njegovo je osnovno stajalište: ja vrijedim – drugi ne vrijede. Naime, odnosi koje on uspostavlja obično su konfliktni, podcjenjuje slabije, nije sposoban podnijeti kritiku pred drugima a ako mu se netko pokuša suprotstaviti, odgovara ironijom, pravdanjem, pokazuje spolne smetnje, unutarnju nedosljednost itd. Uzrok svega može biti sljedeći: roditelji zainteresirani za društveni uspjeh, izgled i dobre manire svojeg djeteta naglašavaju njegove uspjehe, a zanemaruju ograničenja. Oni i samu okolinu prosuđuju ovisno o svome društvenom uspjehu: 'Moraš biti prvi' (Sovernigo, 1996, str. 117). Takva predodžba prikriva suštinsku nesigurnost, a u adolescentu se stvara jaka ovisnost o onome tko ga hvali i uzdiže; on si u budućnosti ne može dopustiti neuspjehe, a ako do njih ipak dođe, to je potpuna propast.

Realistična predodžba samoga sebe. To je uglavnom stajalište obilježeno psihičkim blagostanjem i skladom. Stanje je tipično za one koji su jasno identificirali stvarno i potpuno dobro i ide prema zrelosti: njegovo je osnovno stajalište: ja vrijedim – drugi vrijede. Središte samog sebe doživljava pozitivno. Pozitivan doživljaj obuhvaća i ono negativno (Kalebić-Maglica, 2007).

Iz svega navedenog proizlazi odgojna zadaća: pomoći adolescentima da se „izliječe" kako od negativne percepcije tako i od percepcije s „aureolom" jer je za otkrivanje pravog identiteta, što je tipično za adolescentsko doba, nužno steći realističnu percepciju samoga sebe[7].

1. 2. Velike promjene

Promjene koje se u mladima događaju u godinama adolescencije zahvaćaju čitavu osobu, sve njezine komponente. Ponajprije treba spomenuti tjelesni razvoj i njegove psihološke reperkusije (Agli, 1988, str. 15-16; Rudan, 2004)[8] jer fiziološke promjene vezane uz pubertet izazivaju i znatne emotivne potrese kod adolescenta s mogućnošću njegova zapadanja u prave ozbiljne krize. Značajan je i intelektualni razvoj,[9] stjecanje novih sposobnosti razmišljanja uz uporabu pretpostavki, apstraktnih pojmova, introspekcije itd. Sve to ima velik utjecaj na adolescenta: ovdje možemo govoriti o velikom kvalitativnom skoku u smislu svijesti o sebi i okolnome svijetu koji adolescenta dovodi na istu razinu s odraslima te on dovodi u pitanje teme s područja morala, religije, politike itd.

Posebno znakovit aspekt čine osjećajni (afektivni) (Kalebić-Maglica, 2007) i spolni razvoj (Galli, 1985, str. 455-581). Pozornost koja je bila

[7] Smisao za osobni identitet priprema sliku o samome sebi koja se stvara još u djetinjstvu (Erikson, 1975).

[8] Usp.: Coleman, 1992, 29-44; Mussen, 1976, 454-467; Bussetti, – Chale, 1970, 53-72; Lehalle, 1989, 31-44; Cian, 1988, 44-45.

[9] Usp.: Arto, 1990, 205-215.

usmjerena na „genitalije“ sada prelazi na osjećajnu dimenziju, što je pojava i psihološke naravi. Tu se isprepleću potrebe biofizioloških ugode, upoznavanja, intime. Velik se značaj daje unutarnjem odjeku i osjećajima prema osobama, stvarima i situacijama (Nanchen, 2008). Stvarnost najviše zaokuplja adolescenta u njegovoj nutrini, a to bogatstvo dobiva svoj izraz prije svega u produbljivanju prijateljstva, solidarnosti, iskustvu zaljubljenosti. Nisu međutim rijetki ni slučajevi povlačenja u sebe (snovi, sentimentalnost, egoistična potraga za erotskim zadovoljstvom) pa često nastaju i unutarnji sukobi i problemi moralnog ponašanja. Na tom je području nužno osobito zalaganje u odgojnom procesu.

Konačno, tu je i društvena dimenzija koju karakteriziraju znatne promjene u odnosima među osobama, s članovima obitelji, sa svijetom odraslih, institucijama i općenito s društvom. Za adolescenta je uporišna točka nesumnjivo odnos sa skupinom vršnjaka. U okviru tog odnosa događa se važan proces socijalizacije (Previšić, 1996). Sve je to obilježeno dubokim porivom za traženjem autonomije, no, istodobno se javlja i određeni konformizam i prilagodba društvenim obrascima. Adolescent postupno i kroz brojne sukobe i teškoće napušta svoju ulogu djeteta da bi započeo s preuzimanjem uloge odrasle osobe. Njihov odnos sa svijetom odraslih je složen. Često izazivaju zavist i neodobravanje odraslih. Istina je, međutim, da su adolescenti vrlo ovisni o odraslima, prema kojima imaju jako podijeljene i suprotne osjećaje (Rudan, 2004).

1. 3. Formiranje identiteta

Adolescenciju karakteriziraju tri velike promjene: biološka, formiranje identiteta odnosno vlastitog „ja“ i donošenje važnih životnih odluka za budućnost. Polazeći od značenja termina, primijetit ćemo kako riječ „identitet“ svoje korijene ima na području filozofije, točnije kod Aristotela koji je s premisom „A = A“ naglašavao stabilnost zamišljenog pojma kroz vrijeme, što je nužno za slijed logične misli (Heidegger, 1996, str. 327).[10] S vremenom ta je

[10] ***Identitet s gledišta logike i zakona istinitog mišljenja***
I. *Identitet je jednakost:*
• Zakon mišljenja, koji znanost od antike, od grčke filozofije do danas nalazi u formuli za stav identiteta, formula A = A govori o *jednakosti*, tj. o apstraktnom i jednostavnom pojmu identiteta. Taj stav identiteta kaže: *A je A,* tj. *svaki je A sam isto*, drugim riječima, *svaka je stvar ili pojava identična samoj sebi*.
II. *Identitet je istovjetnost:*
• Formula za stav identiteta *A je A* ipak ne govori samo da je *svaki A sam isto*, već u isto vrijeme kazuje: *Svaki je A sam isto sa samim sobom*, tj. *svaka je stvar ili pojava sama ista sa samom sobom*. U istovjetnosti (*A je A*) nalazi se taj odnos “s” ili “sa” kao posredovanje, kao sveza i sinteza, kao sjedinjenje u jedinstvo.
III. *Identitet je jedinstvo sa samim sobom:*
• Zato se identitet, kao zakon istinitog mišljenja, tijekom čitave povijesti zapadne civilizacije, od antike do danas, pojavljuje kao *jedinstvo i istovjetnost*, kao posre-

misao našla niz primjena u istraživanjima tako da se počelo govoriti o psihološkom, političkom, religijskom i drugim identitetima. Svi oni izražavaju, u odnosu na subjekt i u nekom danom okruženju, nešto specifično.

Kad govorimo o potrazi za vlastitim identitetom, neizbježno zadiremo u jedno od središnjih čvorišta adolescencije. To je „trenutak sinteze“[11] u kojem se sažimaju sve one različite dimenzije koje smo do sada razmatrali. Osobni identitet postaje točka u kojoj se događa sinteza trostruke integracije: odnos uma i tijela dovodi do *prostorne integracije,* odnos prošlosti-sadašnjosti-budućnosti dovodi do *vremenske integracije,* odnos između vlastitog ja i obitelji, odnosno skupine, dovodi do društvene integracije. Za adolescenta je veoma važno dostići razinu svijesti o samome sebi koja će mu omogućiti uspostavljanje odnosa s drugima, a da pritom ne bude izložen opasnosti gubitka samoga sebe uslijed pritiska ostalih, niti zbog osjećaja, niti zbog prisile. U izvjesnom smislu riječ je o dolasku na cilj nakon dugog puta koji je započeo u najranijem djetinjstvu i razvija se u procesu identifikacije (Riva, 1967, str. 471-476).

U razvoju poimanja samoga sebe (ili slike o sebi, ili identiteta) sudjeluju dakle promjene vezane uz tjelesni razvoj i shodno tome promjene tjelesnog izgleda i doživljaja vlastite osobe, intelektualni rast, porast emotivne neovisnosti, približavanje trenutka donošenja temeljnih odluka i prijelazna narav adolescencije s promjenama uloge koje se tijekom tog razdoblja događaju. Sve to dovodi do izvjesne „ranjivosti“ adolescenta kao i mogućnosti pojave smetnji u pogledu doživljaja samoga sebe, pa s psihološkog stajališta govorimo o „krizi identiteta“. Sa sociološkog stajališta u igru ulaze „sukobi uloge“ i „dvoznačnost statusa“, što se povezuje s činjenicom da društvo ne elaborira unaprijed utvrđena očekivanja u pogledu adolescenta pa su zahtjevi odras-

---

dovanje u tom jedinstvu, u *jedinstvu sa samim sobom*.

Identitet s gledišta općih načela

I. *Identitet je jednakost i jedinstvo:*

• Prema formuli za stav *jednakosti*, identitet je ono što je potpuno isto: *A = A*. Drugim riječima, formula A = A (*A je A*, tj. *svaki je A sam isto*) i označuje *jednakost* i govori o *jednakosti* i *jedinstvu* sa samim sobom.

II. *Identitet razmjera*:

• Prema formuli za stav *razmjera*, identitet je odnos po kojemu je nešto ili netko, u različitim okolnostima, posve jednako samo sebi i/ili posve jednak sam sebi, tj. istovjetan je sa samim sobom: *Svaki je A sam isti sa samim sobom*.

III. *Identitet različitosti*:

• Prema formuli za stav *različitosti* i *opreke*, identitet je ukupnost činjenica (ime, osobni opis, naziv, izgled itd.) koje služe da se jedna osoba ili neka pojava razlikuje od bilo koje druge osobe ili pojave: *A se razlikuje od B, C, D*... (Korunić, 2003).

[11] Erikson vidi „ego-sintezu“ kao najvažniji uspjeh te faze. Proces integracije kroz koji adolescent prolazi stvara njegov identitet. Adolescent koristi novoraspoložive kognitivne i emocionalne izvore za „sintezu“ slika koje tvore self i identitet, spajajući ih u jedan entitet koji se doživljava autentičnim i kohezivnim (Erikson, 1995).

lih često dvosmisleni i mladića tretiraju čas kao dijete, čas kao odraslu osobu (Coleman-Hendry, 1992).

Pozivajući se na neke pojmove koje je obradio Erikson,[12] možemo reći kako je zadaća adolescenta razvijanje *koherentnog identiteta* te savladavanje *difuznog identiteta.* On, naime, treba prevladati stanje nesposobnosti za intimne veze, neodlučnosti u svjetovnim relacijama, proizvodne neadekvatnosti i odabira „negativnog identiteta" kao odraz protivljenja željama roditelja ili okoline. U tom razvoju adolescent prolazi kroz fazu *psiho-socijalnog moratorija*. To je razdoblje u kojem važne odluke ostavlja po strani i odgađa ih, kako bi mogao eksperimentirati s različitim društvenim ulogama. Ta faza, iako često može biti uzrokom zbunjenosti i izgubljenosti, svakako pozitivno djeluje na „zdravlje" adolescenta. Na temelju tih podataka možemo razlučiti sljedeću tipologiju adolescenata u smislu njihova suočavanja s problemom identiteta:

- *difuzija identiteta*: adolescenti koji u nekom određenom području nemaju precizno usmjerenje niti ga traže
- *fiksiranje identiteta*: adolescenti koji imaju neko određeno usmjerenje, ali ga nisu slobodno odabrali, zbog nedostatka alternativa, ili im ga je nametnuo netko tko nad njima ima presudnu moć ili utjecaj
- *moratorij identiteta*: adolescenti koji aktivno ne traže odrednicu ili zaposlenje i koji prolaze razdoblje nedoumica i neodlučnosti zbog čega se nikad ni o čemu ne izjašnjavaju
- *ostvarenje identiteta*: adolescenti koji su nakon faze moratorija donijeli odluku i nastoje je ostvariti (Pieri, 2003).

Temi identiteta pridružena je i elaboracija „idealnog ja", a pridodaje se i realitet „obrazaca ponašanja". Idealan „ja" mogao bi se definirati kao dinamički kompleks osobno obilježenih vrijednosti i projekata, model koji treba ostvariti, razina težnje, svrha koju treba ispuniti, vlastita projekcija u budućnosti. U razdoblju adolescencije smanjuje se identifikacija s članovima obitelji i učiteljima. Te osobe u prvo vrijeme zamjenjuju prijatelji, privlačne odrasle osobe, heroji i estradne zvijezde, koji poslije ustupaju mjesto apstraktnom i osobno obilježenom projektu. Veze subordinacije slabe i ustupaju mjesto vezama divljenja i privrženosti, pa poslije potrazi za samoodređenjem i želji da osoba bude ono što jest (Lutte, 1987, str. 118-119). U okviru pojedinih obrazaca treba svakako imati u vidu spolne razlike, kao i različitost vremena u povijesnom smislu (Dolto, 1990, str. 41-44).

Prema S. de Pieriju razvojne zadaće prema kojima treba izgrađivati adolescentski identitet su:

- psihičko, spolno i osjećajno sazrijevanje

[12] Za sintezu Eriksonove teorije, kao i radi šireg uvida u tematiku, vidi radove drugih autora o identitetu: Coleman, J., C. – Hendry, L. (1992); Lehalle, H. (1989).

– stjecanje autonomije (neovisnosti) s prevladavanjem ovisnosti o roditeljima i drugim odraslim osobama
– spoznajni i kritički razvoj u skladu sa stjecanjem stručnih znanja
– razrada prve pretpostavke potrage za zvanjem
– uključivanje u društvo putem pripadnosti znakovitim skupinama
– usvajanje sustava vrijednosti i etičkih spoznaja
– sazrijevanje vlastite religioznosti s kritičkom analizom prethodnoga religioznog života“ (Pieri, 2003, str. 440).

Identitet je dinamičan pojam (Navarro, 2000), sustav u kojemu vlada napetost i u kojem je uvijek moguć uspjeh kao i neuspjeh (Tonolo, 1999, str. 41), odnosno, objedinjujuće načelo svih procesa i funkcija ličnosti: on je središnja pokretačka sila koja djeluje tako da učvršćuje i objedinjuje osobu i održava njezinu cjelovitost (Cencini-Manenti, 1985, str. 112-113). Erikson ga definira kao psihosocijalnu konstrukciju u kojoj se subjekt osjeća istim u vremenu iako vidi da se promijenio u mnogim vanjskim ili karakternim aspektima. Korijeni su tog fenomena bilo procesi unutar psihe pojedinca, bilo unutar kulturnog konteksta koji pojedinac dijeli s drugima (Erikson, 1995, str. 274-251).[13] On ne predlaže nikakvu sveobuhvatnu definiciju identiteta, već traži da se on jasnije izrazi, te ga promatra u različitim konotacijama: s jedne strane ukazuje na svijest jedinstvenosti pojedinca, a s druge na nesvjesne napore u smislu kontinuiteta i iskustva. S jednog drugog stajališta ukazuje na aktivnosti u smislu aktivnosti sintetiziranja vlastitoga „ja“, na kraju ističe solidarnost s idealima skupine (Palmonari, 1993, str. 47). U tom svjetlu, kontinuitet koji adolescent iskušava prije svega je unutarnja dimenzija: trenutak u kojem on osjeća kako njegov vlastiti „ja“ jest i ostat će isti.

Također unutar jedinstvenosti osobe identitet se može promatrati na više razina, na:

– biološkoj, koja je dana skupom karaktera obuhvaćenih genetskim nasljeđem
– psihološkoj, koja je dana realnom percepcijom samoga sebe
– duhovnoj, koja je dana skupom svih vrijednosti. Riječ je o odnosu prema nečemu ili Nekome što se doživljava kao „apsolutno“, a to može biti neka životna vrijednost ili skup svih životnih vrijednosti itd. (Sovernigo, 1982, str. 120).

Nakon ove opće analize treba naglasiti kako se hod prema identitetu, kao plod skladnog razvoja navedenih razina, odvija tijekom čitava života, ali ima razdoblja u kojima je zahtjev za takvom zadaćom osobito naglašen, a ado-

[13] Očito se do pojma identiteta dolazi interdisciplinarnim putem: stvaranju jedinstvenog i specifičnog identiteta egzistenciji svakog čovjeka pridonosi biološka dimenzija, organizacija vlastite osobne egzistencije, specifično okruženje i kultura svakog pojedinca.

lescencija je u tom smislu vrijeme kad se identitet oblikuje na presudan način. Naime, psihologija naglašava (Lacković-Grgin, 2005) kako adolescent u prvi plan stavlja problem identiteta, traženje odgovora na suštinska životna pitanja: „Tko sam ja?“, „Koje mjesto zauzimam u svijetu?“, „Koji je smisao moje nazočnosti u njemu?“ itd. (Szentmártoni, 2000). U izgradnji identiteta glavna je preokupacija pribaviti dokaze kontinuiteta samoga sebe kroz vrijeme i u različitim međuljudskim i društvenim odnosima (Ronco-Pepe, 2002, str. 72).

1. 3. 1. Identifikacija

Psiholozi tvrde kako presudnu ulogu u procesu izgradnje identiteta ima „identifikacija“ (Lorimer, 1969, str. 332) koju definiraju kao: onaj skup procesa koji subjekta navode bilo na prihvaćanje aspekata ličnosti neke druge osobe, bilo na prihvaćanje njezinih vrijednosti (Visconti, 1997, 509) i stvara osnovu za oblikovanje identiteta (Arto, 1990, str. 361). To je dakle nužno sredstvo za uspješno stvaranje identiteta.

Nakon svega rečenog moramo naglasiti kako su identitet i identifikacija dvije tijesno povezane stvarnosti, ali ih ipak moramo jasno razlučivati: dok identitet obuhvaća cjelovitu osobu, identifikacija je uvijek parcijalni proces. Osim toga, dok identitet stremi odgovoru na pitanje „Tko sam ja?“, identifikacija prije odgovara na pitanje „Kako sam ja?“. Identifikacija teži vlastiti „ja“ učiniti sličnim nekom odabranom uzoru usvajanjem vrijednosti, stajališta, životnih izbora pa tako zahvaća i ponašanje. Odnos koji postoji između identiteta i identifikacije jest onaj koji u identitetu vidi zbroj identifikacija koje je objekt prevladao i ugradio u kontekst sazrijevanja ličnosti (Pieri, 1992, str. 468). Ako se dječak uglavnom identificira s roditeljima i na nižoj razini s vlastitim ambijentom (obitelj, škola, prijatelji), izgradnja identiteta će se kod adolescenta od tada pa nadalje temeljiti u sve većem broju izvanobiteljskih uzora, premda i dalje identifikacija s roditeljima ostaje temeljna. Adolescencija je poput nekog dugog sna koji adolescent sniva otvorenih očiju, u kojem se mašta postupno mijenja i poprima sasvim osobne značajke. Uglavnom su tri tipa adolescentske identifikacije:

- Prva je identifikacija s nekim herojem ili važnom ličnošću (Peluso, 1992, str. 18-19), mitom trenutka i njegovim obrascima i vrijednostima. Ona je prva koja obično obuzme adolescenta i temeljna je za dobar uspjeh svih onih koje će poslije uslijediti.
- Druga je identifikacija s prijateljem kojeg adolescent idealizira upravo zbog onih odlika za koje spozna da ih sam nema. Taj se tip identifikacije ostvaruje preko ključnih osoba (odgojitelj, nastavnik).
- Treći je tip identifikacija sa skupinom[14] koja adolescentu pomaže da usvoji norme, društvene i transcendentne vrijednosti (Previšić,

[14] U ovom slučaju skupinom, uz obitelj s njezinim tradicijama i specifičnim običajima, sma-

2000). No, adolescent se može identificirati i s pseudo vrijednostima skupine.

Prijelaz s jedne identifikacije na drugu adolescenta dovodi do sve realističnije i pozitivnije definicije samoga sebe; oblikovanje identiteta započinje tamo gdje prestaje svrha identifikacije. U tom svjetlu oblikovanje novog identiteta vlastitoga „ja" koje sazrijeva kroz proces identifikacije s modelima za adolescenta znači dramatično napuštanje načina na koji je on djetinjast da bi stigao do načina na koji on postaje odraslim, uz što idu novi odnosi i novi sustav vrijednosti (Cian, 1988, str. 34).

Pronalaženje vodstva u budućnosti ovisi o stabilnosti prethodnih identifikacija i o njihovoj novoj sintezi. Odatle i potreba za referentnim točkama. Tamo gdje nema jasne perspektive za budućnost, nema ni ozbiljnih planova. Postoji međusobni sraz između okrenutosti prema budućnosti i formiranja identiteta. Planiranje u perspektivi budućnosti pokreće jake motivacijske snage koje postaju katalizator u donošenju važnih životnih odluka. Zbog sve sporije integracije u društvo odraslih, adolescencija postaje trajno stanje, pa autori govore o *vječnoj adolescenciji* (Mandarić, 2000, str. 297) ili sindromu *produžene adolescencije* (Nikolić, 1988).

Definicija samoga sebe predstavlja drugi temeljni proces u oblikovanju identiteta, a to se odvija preko tri međusobno povezana potprocesa: percepcija osobnih promjena, svijest adolescenta o tome da se njegova osoba mijenja, redefiniranje samoga sebe kao sustava. Prosuđivanje stvarnosti i drugih daljnje su dvije dimenzije tog procesa.[15] Svi se ti čimbenici nastavljaju kroz vrijeme. Sve dok adolescent ne bude u stanju definirati se, tj. reći „ovo sam ja" i prepoznati se u kontinuitetu u odnosu na ono što je bio prije i ono što želi biti u budućnosti (Core, 1996, str. 310).

Nakon svega rečenog možemo se upitati:

- Kada kod adolescenta prevladava identitet? To se uglavnom događa kada adolescent uspješno prevlada specifične teškoće svojega uzrasta, poglavito problem narcisoidnosti, emancipacije, učinka u školi i na poslu, uključivanja u skupinu svojih vršnjaka itd.
- Što adolescentima pomaže u svladavanju tih problema? Pozitivan pristup i ponašanje ljudskog okruženja, iskreno prijateljstvo, zdrav odnos s vršnjacima, a posebno s roditeljima, odgajateljima i općenito s odraslima, uključujući svećenike kao duhovne vođe, pokažu li oni da s adolescentom mogu uspostaviti prijateljstvo, da imaju

tramo vršnjake, društvenu kategoriju (klasu) pripadnosti, etničke i religijske skupine, naciju pripadnosti… sve te skupine, svaka na svoj način, pridonose izgradnji identiteta u globalnom smislu.

[15] Prosudbe drugih mogu biti ohrabrujuće ili suprotno tome, mogu ozbiljno blokirati subjekta i iznad svega mogu imati „etiketirajuću" narav i ostavljati dojam kako je crta osobe na koju se prosudba odnosi nešto stabilno i konačno utvrđeno.

razumijevanja, ljubavi, te da im ne nedostaje volje i snage da bi adolescenta zainteresirali i oduševili za neke ostvarive ideale.

– Koji su znakovi izgrađenog identiteta? Mirno i bezbrižno prihvaćanje svih navedenih aspekata. Sposobnost pokretanja inicijativa na svim područjima. Realizam i oduševljenje u izvršavanju vlastitih obveza. Hrabrost i solidnost u suočavanju s neizbježnim teškoćama života. Zdravi odnosi na društvenom planu…

Završetak adolescencije, koji uključuje mnoštvo integriranih i sintetiziranih identifikacija, vrlo je teško odrediti. Razvoj je neujednačen. Tako je moguće da adolescent u različitim područjima života dosegne odraslost u različitom stupnju. Tek postupno i često već dobro zašli u dvadesete godine života, pa i poslije, pojedinci osjećaju da su potpuno ušli u svijet odraslih. Posljednje područje u kojem pojedinci osjećaju da su dosegnuli odraslost, često je područje vlastite primarne obitelji.

2. Današnji položaj adolescenta

Veoma je teško interpretirati raznovrsni "realitet" kakav je današnji adolescentski svijet. Izdvajamo neke međusobno lančano povezane aspekte, a to su elementi o kojima svakako treba voditi računa želimo li adolescenta pratiti na njegovu putu izgradnje identiteta, polazeći od situacije u kojoj se on danas nalazi. Pluralistička i složena kultura ima tendenciju stvarati mlade s nedovršenim i slabićkim identitetom sa susljednom stalnom neodlučnošću u izboru zvanja. Mnogi mladi nemaju ni „osnovnu gramatiku" egzistencije, oni su nomadi, lutaju bez zaustavljanja na zemljopisnoj, afektivnoj, kulturalnoj, religioznoj ravnini, oni iskušavaju (Galimberti, 2007). Usred velikog mnoštva i različitosti informacija, ali sa siromašnom formacijom, izgledaju izgubljeni, s malo preporuka i rijetkim preporučiteljima. Zbog toga se boje svoje budućnosti, tjeskobni su pred konačnim obvezama i pitaju se o svom bitku. Ako s jedne strane traže autonomiju i neovisnost pod svaku cijenu, s druge strane, kao pribježištu, skloni su velikoj ovisnosti o društveno-kulturnom ozračju i traženju trenutačnoga zadovoljenja osjetila: od onoga „dobro mi je", „osjećam se dobro" do afektivnoga svijeta koji im je po mjeri (NZNE, 11). Već se na prvi pogled pokazuje sva složenost ove tematike jer bilježimo nazočnost različitih adolescencija (Mandarić, 2000) i naglašeno velik broj različitih situacija u društvu (Pieri, 1989, str. 48-49)[16].

Uglavnom uočavamo raniji ulazak u pubertet i kasnije uključivanje u svijet odraslih, tako da dolazi do "dilatacije" adolescencije (Agli, 1988). To, dakako, ima reperkusija na razvoj ličnosti i odnos prema obitelji i općenito

[16] Vidi i: Censis (1986), Indagine sull'età adolescenciale. Condizioni di vita e rapporto educativo.

prema društvenom okruženju.[17] Središnji je element i dalje u odnosu prema današnjem društvu svakako individualna dimenzija, *subjektivnost*, s jasno izraženom težnjom prema idealima u čijem je središtu samopotvrđivanje (Pollo, 1996, str. 19-20). Od manifestacija te težnje možemo spomenuti potragu za pogodnostima, vrijednost koja se pripisuje afektivnoj dimenziji i prednost koja se daje osobno stečenom iskustvu.

Adolescent je izložen svakodnevnim višesatnim „utapanjem" u virtualne svjetove u kojima je sve dopušteno i u kojima svatko može biti što poželi: maneken, poslovni čovjek, silovatelj, ubojica… tako je mnogo načina otkrivanja vlastitih tamnih strana bez postavljanja granica kojih je tako pun „dosadni" stvarni svijet (Žižak, 2006). Uz potrebu za neovisnošću, sigurnošću, ljubavi i odgovornošću koje adolescent u svom specifičnom razdoblju života želi zadovoljiti, postoje i još neki zahtjevi:

- *Zahtjev uspostavljanja zdravih međusobnih odnosa.* Adolescent traži istinske susrete s osobama (odraslim osobama ili vršnjacima) bez maski i pretvaranja, uz prisutnost koja dopire do druge osobe u svojoj cjelovitosti, a ne samo u nekom svom parcijalnom aspektu. Sve to stvara nužnost uspostave dijaloškog odgojnog odnosa u kojem dijalogom smatramo spremnost za prihvaćanje i bezuvjetno poštovanje osobe (Franc i sur., 2002).
- *Zahtjev za ostvarenjem samostalnosti i potvrdom osobnosti.* Riječ je o pretjeranoj potrebi za punom afirmacijom osobnosti bez uvijanja. Ta se potreba u pravilu izražava u stanju tjeskobe i nesigurnosti.
- *Instanca dinamike skupine*. Adolescent je posebno osjetljiv na skupinu, prijateljstvo i druženje. On zbog toga teži odbijanju omasovljenja kao suprotnosti intimnosti te ponovno otkriva neposrednije, ali i u većoj mjeri obvezujuće međusobne odnose. Odgovor na te zahtjeve nužna je odgojna zadaća koja će adolescentu pokazati kako prihvatiti život i kako ga živjeti u svoj njegovoj punini (Cian, 1988).

2. 1. Usvajanje vrijednosti i životni plan u evanđeoskoj perspektivi

U svakoj fazi života čovjek živi planirajući, no to je osobito teško u adolescenciji[18] koja je razdoblje najdubljih težnji i snova. Adolescent je na poseban način potaknut, a ponekad i oduševljen za vlastitu budućnost koja pred njim stoji: kojim putem krenuti? Koji cilj treba ostvariti (Szentmártoni,

[17] Poglavito zbog duljeg života u krugu obitelji i teškoća pri uključivanju u svijet odraslih.

[18] Autori, naime, smatraju da među najkonstruktivnije čimbenike osobnosti u razvoju svakako treba uvrstiti iskustvo životnog plana, te središnje osi oko koje se okreće čitava egzistencija (usp. Cian, 1988; Sovernigo, 1982; Lacković-Grgin, 2005).

2000)? Iste unutarnje energije zahtijevaju davanje konkretnog obličja nadi koja ga očarava.

Postoje dva moguća odgovora na tu adolescentovu nesnalažljivost. Kršćanski, koji adolescentu pruža „kartu" Božjega stvaralačkog plana. Bog je slobodno stvorio čovjeka da ga učini dionikom svoga blaženog života. On poziva ljude da postanu njegova djeca i tako baštinici njegova života (KKC).

Drugi odgovor dolazi od prirodnih i humanističkih znanosti koje, svaka na svoj način, pružaju druge „koordinate" za osmišljenje života. Klasični pogled na svijet, (Aristotelova kauzalnost) uključivao je i čovjeka, štoviše čovječanstvu je naznačivao središnje mjesto u sveopćem sustavu svijeta.[19] Klasična psihologija smatrala je čovjeka racionalnim bićem koji je odgovoran za svoje postupke.[20] Ovdje se osvrćemo na „prvi odgovor" koji pronalazimo u kršćanskoj perspektivi.

Odgoj treba ponuditi okvir za ljudske, a religijski odgoj i za kršćanske vrijednosti. Naime, susret s kršćanskom ponudom kao horizontom vrijednosti i značenja koja je izražena biblijskim izvorima, a utjelovljena u kršćanskom iskustvu može biti presudan u smislu osmišljavanja životnog plana na putu čijeg izvršenja se adolescent, uz pomoć odgajatelja i roditelja, nalazi.[21]

Brezinka se vrlo kritički izražava o mogućnosti načela samoostvarenja u odgoju. Čovjek je po svojoj naravi društveno biće, pa se dijete i adolescent moraju oblikovati u skladu s okolinom u kojoj žive. Čovjeku su za preživljavanje potrebni društvo i njegove norme. Samo poslušnošću normama on postaje sposoban za djelovanje. Stoga razvoj osobnosti i samoostvarenje ne mogu biti svrha odgoja. U prvom redu, oba pojma označavaju proces, a ne ostvarenje odgoja. Ne mogu se razvijati sve dispozicije; svrha odgoja je razvijati sposobnost vrednovanja i izbora, a svaki izbor jedne vrednote znači istodobno odricanje od druge. Samoostvarenje kao odgojno načelo vodi prema individualizmu. Ono što bi današnje društvo i odgojni sustavi doista trebali, jest hijerarhija vrednota. Zanemaruju se klasični odgojni sadržaji kao što su „kreposti" i „odgovornost". Kriza suvremenog odgojnog sustava nije u nedostatku normi, nego u njihovu nepoznavanju. Stoga možemo zaključiti da je samoostvarenje moguće samo unutar granica objektivnih vrednota. Ali to nije više samovoljno samoostvarenje, nego disciplinirano samoostvarenje koje poštuje objektivne norme i vrednote (Brezinka, 1992).

---

[19] Ovu perspektivu srušile su prirodne znanosti kad su čovjeka proglasile proizvodom evolucije, dajući mu tako sporedno mjesto u stvaranju. (No i to je bila reakcija prirodnih znanosti na dotadašnji pretjerani antropocentrizam u filozofa i teologa.)

[20] Ovu perspektivu su porušili suvremeni psihološki sustavi koji su čovjeka proglasili žrtvom okoline, nesvjesnih, iracionalnih psihičkih procesa.

[21] Treba imati na umu da životni plan u adolescenciji predstavlja mjesto konvergencije prošlosti koja sa sobom donosi određene utjecaje, sadašnjosti sa svim mogućnostima i problemima, i ideala koji su usmjereni prema budućnosti.

Životnim planom smatramo „središnju jezgru vlastite osobe" (Sovernigo, 1996, str. 269) koja se sastoji od vrijednosti oko kojih se formira osobni identitet (Norbert, 1998). On je temeljno opredjeljenje koje je korijen svih onih malih svakodnevnih planova, on je glavna i objedinjujuća odrednica koja jamči cjelovit i skladan razvoj adolescenta, pa zato uskraćivanje adolescentima pedagoške (odgojne) skrbi pri određivanju njihova životnog plana znači vratiti ih u prošlost te im uskratiti stremljenje prema vrijednostima (Sovernigo, 1982, str. 15). Životni se plan tijesno povezuje sa sustavom autentičnih vrijednosti koje promiču cjelovit razvoj, a to su: kultura, pravda, bratstvo, istina, ljubav, ljepota, dobrota, mir, solidarnost, spremnost na pomoć, jednakost itd.. U Evanđelju te vrednote nalazimo u govoru o blaženstvima: ponizni, pravedni, milosrdni, čistog srca, mirotvorci, progonjeni zbog pravednosti (Mt 5, 1-12). Osmisliti plan života jednako je važno koliko i teško današnjem adolescentu imamo li u vidu složenost ponude, utjecaj medija itd., kao i izazove koji se s time povezuju (Rogge, 2006). To u mladima stvara sumnju i dezorijentaciju.[22] Jedan od planova koje danas društvo nudi je konzumizam (potrošački mentalitet) (Miliša, 2006). Takvo je shvaćanje tipično za one koji žive unutar obrasca „sada i ovdje", koji neprestano žude i jure za uspjehom, prividom, novcem, moći ili za one mlade koji čitav tjedan žive u svojevrsnom iščekivanju „subotnje večeri", bez ikakvih planova i perspektiva za budućnost.

Folkman i Lazarus (1990) smatraju da je planiranje značajno povezano s pozitivnim emocijama, ne samo zbog toga što ono predstavlja djelotvoran način suočavanja u situacijama podložnim kontroli već i zbog toga što su pojedinci koji upotrebljavaju tu strategiju kooperativniji i imaju bolje prijateljske odnose s drugim ljudima, što im osigurava dobivanje različitih tipova podrške (informacijske, emocionalne itd.). Planirano rješavanje problema značajno je povezano s emocijama (više pozitivnih i manje negativnih emocija) zbog dva razloga: prvo, ljudi se osjećaju bolje samim tim što rješavaju problem koji je izvor stresa; drugo, djelotvorno, planirano rješavanje problema može poboljšati vezu pojedinca s okolinom, što dovodi do bolje kognitivne procjene i pozitivnijih emocionalnih odgovora.

U Evanđelju susrećemo mladića koji postavlja pitanje: *Učitelju dobri, što mi je još činiti da imam život vječni?* (Mt 19, 16) Kako trebam postupati kako bi moj život dobio puni smisao i vrijednost? Pitanjem: *što mi je još činiti pa da imam život*, adolescent pokazuje hrabrost koja dolazi od kršćanske vjere, a koja mu omogućuje spoznaju prolaznosti iz perspektive vječnosti. To znači da je i za adolescenta nužno eshatološko pitanje. Na mladićevo pitanje Učitelj odgovara: *Ako hoćeš imati život, vrši zapovijedi!* (Mt, 19, 17). *Koje*, pita

[22] Neka istraživanja pokazuju kako određeni postotak mladih odlikuje neodlučnost i nedostatak bilo kakva plana. Dobiva se slika o adolescentima/mladima koji, iako osjećaju snažan unutarnji poticaj prema ostvarenju vlastitoga plana, nailaze na goleme probleme pri odlučivanju o bitnim životnim opredjeljenjima koja će obilježiti njihov budući život (Core, 2002, 12-13).

mladić: *Ne ubij! Ne čini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno! Poštuj oca i majku! Ljubi svoga bližnjega kao samoga sebe!* (Mt 19, 17-19) Zapovijedi, norme, koje nalazimo u Bibliji, određuju osnove (religijskog) ponašanja. *To sam sve držao*, reče mladić, *što mi još treba*? (Mt 19, 20) Tako važno pitanje ukazuje na to da u svijesti mladića postoji težnja za „nečim višim" što će osnažiti i učvrstiti njegov životni plan, a to je sugerirano i u odgovoru: *Ako želiš biti savršen…* (Mt, 19, 21) A savršenstvo je postupanje na Božji način: *On daje da kiša pada pravednima i nepravednima, da Sunce sija dobrima i zlima* (usp. Mt 19, 20); dakle, savršenstvo znači da se vodi računa o drugima. Ovdje: *Idi, prodaj sve i daj siromasima*! Učiteljev odgovor adolescentu otvara razne perspektive i kao zadaću mu nudi plan čitavog života (Hyde, 1990).

To što u pogledu „onog višeg" adolescent traži, znak je unutarnjeg prijelaza iz života po zapovijedima u život koji je život u ljubavi. Taj se prijelaz manifestira u konkretnom životu u kojem se adolescent ravna prema najvažnijoj zapovijedi, zapovijedi ljubavi. Životni plan po Evanđelju, dakle, ne treba promatrati kao ideologiju (Hohnjec, 2001) već kao ponudu života za adolescenta.

Adolescenti koji dopuštaju da ih vodi unutarnji poriv, uz pomoć i poticaj roditelja i odgojitelja, koji ih dovodi do izgradnje čvrstog životnog plana koji će im biti odrednica i oslonac u životu i koji će im biti razlog zbog kojega vrijedi ljubiti, trpjeti, odricati se, radovati se, živjeti…[23], lakše će se suočavati sa svim problemima i poteškoćama s kojima se u vrijeme adolescencije susreću.

LITERATURA:

Agli, N. (1988), *La maturità dell' adolescente e del suo educatore*. Linee di psicopedagogia adolescenziale. Palermo: Edi Oftes.

Arto, A. (1999), *Psicologia dello svilupo*. I. Fondamenti teorici – applicattivi. Roma: AIPRE.

Arto, A. (1990), *Psicologia evolutiva, Metodologia di studio e proposta educativa*. Roma: LAS.

Atlantica (1997), *Grande enciclopedia universale I.,* Milano: Europian Book.

Bezić, Ž. (2002), *Razvojni put mladih*. Đakovo: UPT.

Biblija (1996), Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Braconnier, A. (1990), *I mille volti di adolescenza*. Roma: Borla.

[23] Velik je broj adolescenata koji žele ostvariti vlastiti ideal mimo onoga što im nudi društvo. Npr., Paolo (17 godina) kaže: „Već imam plan za osobni život, želim ostvariti samoga sebe, ali ne onako kako to nudi društvo, u potrazi za zemaljskim dobrima, nego kao čovjeka koji je sposoban ljubiti…" (Vanna, 2000, 111).

Brezinka, A. (1992), *Glaube, Moral und Erziehung*. München/Basel: Kösel.

Bussetti, F. – Chale, L. (1970), *Adolescenza*. Assisi: Cittadella.

Cencini, A. – Manenti A. (1985), *Psicologia e formazione. Struttura e dinamismi*. Bologna: EDB.

Cian, L. (1986), *Cammino verso la maturità e l' armonia. Riflessione sull' esperienza di un itinerario di accompagnamento formativo individuale. Piste per realizzare la „vita piena"*. Torino: LDC, Leumann.

Cian, L. (1988), *Adolescenti e govani sulla strada della vita*. Roma: LAS.

Cian, L. (1988a), *Educhiamo i giovani d'oggi come don Bosco*, Roma: Elle Di Ci.

Coleman J., C. – Hendry, L. (1992), *La natura dell' adolescenza*. Bologna: Il Mulino.

Core, P. (1996), *Una definizione di se in cambiamentio, in L' età incompiuta. Ricerca sulla formazione dell' identità negli adolescenti italiani*, u: Tonolo G. – De Pieri, S. (ur.), Torino: Leumann, str. 295-312.

Dolto, F. (1990), *Adolescenza. Esperienze e proposte per un nuovo dialogo con i giovani tra i 10 e 16 anni*. Milano: Mondadori.

Erikson, E., H. (1975), *Infanzia e società*. Roma: Armando.

Erikson, E., H. (1995), *Gioventù e crisi d'identità*. Roma: Armando.

Folkman, S. i Lazarus, R. S. (1990), Coping and emotion. U: N. L. Stein, B. Leventhal, T.Trabasso (Ur.), *Psychological and biological approaches to emotion Hillsdale*: Lawrence Erlbaum Associates, str. 313-332.

Franc, R., Šakić, V., Ivičić, I. (2002), *Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima*. Dim 11 (2-3), 215-238.

Galimberti, U. (2007), *L'ospite inquietante. Il nichilismo e i giovani*. Milano: Feltrinelli.

Galli, N. (1985), *Vogliamo educare i nostri figli*. Milano: Vita e Pensiero.

Gariglio, P. (1996), *Goventù di fine secolo*. AVE, Firenza.

Gribaudi, P. (1991), *Cosa pensi di te? Guida all' autostima*. Torino: Gribaudi.

Gross, J. J. i Levenson, R. W. (1997), *Hiding feelings: The acute effects of inhibiting negative and positive emotion*. Journal of Abnormal Psychology, 106, 95-103.

Heidegger, M. (1996), *Kraj filozofije i zadaća mišljenja*. Zagreb: Naprijed.

Hohnjec, N. (2001), Put, dva puta kao slika za život. U: Cifrak, M. (ur.), *O kraljevstvu nebeskom, novo i staro*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 111 – 124.

Hrvatska biskupska konferencija (2002), *Na svetost pozvani – NSP*. Zagreb: Glas koncila.

Hyde, K. (1990), *Religion in childhood and adolescence. A comprehensive review of research*. Birmingham: Religious Education Press.

Jersild, A., T. (1973), *Psicologia dell' adolescenza*. Brescia: La Scuola.Kalebić-Maglica, B. (2007), *Uloga izražavanja emocija i suočavanja sa stresom vezanim uz školu u percepciji raspoloženja i tjelesnih simptoma adolescenata*. Psihologijske teme 16 (1), 1-26.

Katekizam Katoličke crkve (1994), -KKC– Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija.

Korunić, P. (2003), *Etnički i nacionalni identitet*. http://mudrac.ffzg.hr/~pkorunic/pdf/Etnicki-i-nacionalni-identitet. 19. 11. 2008.

Kring, A. M., Smith, D. A. i Neale, J. M. (1994), *Individual differences in dispositional expressivenes: Development and validation of the emotional expressivity scale.* Journal of Personality and Social Psychology, 5, 934-949.

Lacković-Grgin, K. (2005), *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Laufer, M. (1999), *Oltre il crollo adolescenziale*. Roma: Borla.

Lehalle, H. (1989), *Psicologia degli adolescenti*. Roma: Borla.

Lepore, S. J. i Smyth, J. (2002), *The writing cure: How expressive writing influences health and wellbeing*. Washington: American Psychological Association.

Lewis, M. i Haviland-Jones, J. (2000), *Handbook of emotions*. New York: The Guilford Press.

Lidz, T. (1971), *La persona umana. Suo sviluppo attraverso il ciclo della vita*. Roma: Astrolabio.

Lok, C. F. i Bishop, G. D. (1999), *Emotional control, stress and health*. Psychology and Health, 14, 813-827.

Lorimer, (1969), *Progetto di vita nell' adolescente. Identità personale della propria vocazione.* Torino: LCD.

Lutte, G. (1987), *Psicologia degli adolescenti e dei giovani*. Bologna: Il Mulino.

Mandarić, V., B. (2000), *Religiozni identitet zagrebačkih adolescenata*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Miliša, Z. (2006.), *Manipuliranje potrebama mladih*. Zagreb, MarkoM usluge d.o.o.

Mussen, P. H. (1976), *L'adolescenza*. Bologna: Zanichelli.

Nanchen, M. (2008), *Come educare nostro figlio. Affettivo e normativo: i due assi dell' educazione*. Milano: Paoline.

Navarro, R., J. (2000), *Mudrost odrastanja: priče za odgoj kršćanskih vrednota*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.

Nikolić, S. (1988), *Mentalni poremećaji u djece i omladine. Znanstveni temelji kliničke prakse*. Zagreb: Školska knjiga.

Norbert, E. (1998), *Teoria dei simboli*. Bologna: Il Mulino

Palmonari, A. (1993), *Psicologia dell' adolescenza*. Bologna: Il Mulino.

Papinsko djelo za crkvena zvanja (2000), *Nova zvanja za novu Europu – NZNE*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Parsons, T. (1999), *Man and Boy*. London: Harper Collins Publisher.

Peluso, A. (1992), *Sognare e vivere l' amore. Cammino verso la maturità affettiva e sessuale dell' adolescente*. Roma: Città Nuova.

Pennebaker, J. W. (1993), *Putting stress into words: health, linguistic, and therapeuticimplications*. Behavioral Research and Therapy, 31, 539-548.

Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.

Pieri, S. (1992), Identità. U: Midali, M., Tonelli, R., *Dizionario di pastorale giovanile*. Torino: LDC, str. 433-511.

Pieri, S. (2003), *Rapporti vocazionali tra domanda e accompagnamento*. Rogate ergo, 66 (1), 11-20.

Pollo, M. (1996), *Il gruppo come luogo di comunicazione educativa*. Torino: LDC, Leumann.

Previšić, V. (1996), *Sociodemografske karakteristike srednjoškolaca i socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama*. DI 5 (5-6), 831-858.

Previšić, V. (2000), *Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse*. Napredak, 141 (4), 274 – 292.

Riva, S. (1967), *La direzione spirituale nell' età dello sviluppo*. Brescia: Queriniana.

Rogge, J., U. (2003), *Der große Erziehungs-berater*. Verlag, München.

Ronco, A. – Pepe, G. (2002), *Identità e valori nell' adolescenza*. Orientamenti Pedagogici, 49 (1), 289-315.

Rudan, V. (2004), *Normalni adolescentni razvoj*. Medix 10 (52), 36-39.

Sovernigo, G. (1982), *Progetto di vita: alla ricerca della mia identità*. Torino: EDB, Leumann.

Sovernigo, G. (1996), *Educare alla fede: come elaborare un progetto*. Bologna: EDB.

Smyth, J. M. (1998), *Written emotional expression: effect sizes, outcome types, and moderating variables*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66, 174-184.

Stanton, A. L., Kirk, S. B., Cameron, C. L. i Danoff-Burg, S. (2000), *Coping through emotional approach: Scale construction and validation*. Journal of Personality and Social Psychology, 78, 1150-1169.

Szentmártoni, M. (2000), *Čovjek i njegova psiha – žrtva ili protagonist*. OŽ, 55 (2), 221-232.

Šušić, V. (2006), *Pomoć vršnjaka vršnjaku*. U: Klarin, M., Miliša, Z., Vrkić-Dimić, J. (ur.), Izvanškolske potrebe mladih grada Zadra. Zadar: Znanstvena knjižnica Zadar, str. 65 – 80.

Tonolo, G. (1999), *Adolescenza e identità*. Bologna: EDB.

Vanna, U. (2000), *Adolescenti: put i avantura*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.

Visconti W., (1997), Identificazione. U: Prellezo, M., Nanni, C., Malazia, G. (ur.), *Dizionario di scienze dell' educazione*. Torino: LDC-LAS-SEI, str. 509-511.

Zakowski, S. G., Valdimarsdottir, H. B. i Bovbjerg, D. H. (2001), *Emotional expressivity and intrusive cognitions in women with family histories of breast cancer: Application of a cognitive processing model.* British Journal of Health Psychology, 6, 151-165.

Žižak, A. (2006), *Normativne orijentacije adolescenata u riziku iskazane kroz samoprezentaciju*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 42 (1), 39-54.

DEVELOPMENT OF ADOLESCENT IDENTITY TODAY

Marjan Ninčević

Abstract – *Adolescence is marked by positive and negative characteristics, often described as «stormy and turbulent» periods, both typically containing changes. The changes pertain to relationship towards oneself, family, others, institutions and religion. The adolescent becomes conscious of himself and his life, and begins to contemplate it, asking questions and searching for oneself. Young people derive a new experience of themselves and their physical, mental and emotional abilities, comprising the experience of their specific individuality and personal esteem. The adolescent today finds himslef in the midst of a multitude and diversity of information, but while lacking maturity, he is affraid for his future and thus very agitated. Because of this he finds himself facing the greatest challenge: the formation of identity. It is doubtfull how todays pluralistic society helps him in this sense.*

The author suggests to parents, teachers and all others involved in influencing the young mind, that through the personalisation of values and the formation of a lifes plan and with the perspective of the Gospel, this complex task of forming ones identiy can best be achieved. To the adolescnet who finds himself nowadays in the «jungle of the world» the Gospel perspective offers a new «map» where he can find his proper place and the path to realise his sense of being.

Key words: adolescence, identity, identification, life program